

Ο Μαρξ για την σχέση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης με τη Δομική Κρίση του Κεφαλαίου (Ηλεκτρονικό Άρθρο)

Ιστορικό Σημείωμα

Αυτό το ηλεκτρονικό άρθρο δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα Facebook [Με τον Μαρξ Πέραν του Μαρξ](#) στις 05/07/16.

Περιεχόμενο

Ο Μαρξ για την σχέση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης με τη Δομική Κρίση του Κεφαλαίου

Στις τελευταίες δεκαετίες οι θεωρίες του Μαρξ παραμερίστηκαν και, τουλάχιστον από τον καιρό της κατάρρευσης του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού», εξορίστηκαν από την επιστημονική κοινότητα. Σήμερα, εν όψει των δονήσεων στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές, οι οποίες τώρα μεταπλάθονται με ιλιγγιώδη ταχύτητα σε μια πραγματική παγκόσμια οικονομική κρίση, το όνομα του, και ιδιαίτερα η θεωρία του για τις κρίσεις, είναι ξαφνικά και πάλιν στο προσκήνιο. Αυτό δεν πρέπει όμως να συγχύζεται με μια σοβαρή ξαναανακάλυψη τις κριτικής του της πολιτικής οικονομίας. Απλώς υπενθυμίζει θολά ότι κάποτε, πριν πολλά χρόνια, υπήρξε κάτι σαν μια κριτική του κυρίαρχου κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής.

Σήμερα ο Μαρξ θα χλεύαζε όλους εκείνους που ισχυρίζονται ότι αυτός θεωρούσε το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο με τους «άπληστους» και «ανήθικους» τραπεζίτες και κάθε λογής κερδοσκόπους σαν τη ρίζα κάθε κακού. Ο ίδιος ναι μεν ασχολήθηκε εντατικά με τα διαδραματιζόμενα στην χρηματοπιστωτική αγορά του καιρού του, όμως δεν τα αντιμετώπιζε ποτέ ως αιτία της κρίσης, αλλά μόνο σαν «μπουρίνι της κρίσης» και σαν μορφή εκδήλωσης αντιθέσεων που βρίσκονται πολύ βαθύτερα, στον πραγματικό οικονομικό πυρήνα του καπιταλιστικού συστήματος. Ήδη με αφορμή το κραχ του 1857, της πρώτης σοβαρής κρίσης στην ιστορία του καπιταλισμού, η οποία επηρέασε όλες τις καπιταλιστικές χώρες της εποχής του, έγραφε σε άρθρο του στην «New York Daily Tribune»

«Όταν η κερδοσκοπία προς το τέλος μιας ορισμένης εμπορικής περιόδου εμφανίζεται ως άμεσος πρόδρομος της κατάρρευσης, δεν πρέπει κανείς να ξεχνά ότι η ίδια η κερδοσκοπία παράχθη στις προηγούμενες φάσεις της περιόδου και γι' αυτό συνιστά η ίδια ένα αποτέλεσμα και ένα σύμπτωμα και όχι την τελική αιτία και την ουσία. Οι οικονομολόγοι οι οποίοι προσπαθούν να εξηγήσουν τους αλλεπάλληλους σπασμούς της βιομηχανίας και του εμπορίου με την κερδοσκοπία μοιάζουν με την παλιά σχολή των φιλοσόφων της φύσης η οποία θεωρούσε τον πυρετό ως την πραγματική αιτία όλων των ασθενειών».(Άπαντα Marx Engels, Τόμος 12, σελ. 336)

Στην εποχή μας η διάσταση και η όξυνση των αντιθέσεων έχει αλλάξει δραματικά. Η δυναμική της δημιουργίας «πλασματικού κεφαλαίου» ανέβαλε τις επιπτώσεις της δομικής υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου (της «υπερεπένδυσης», με τους όρους της αστικής οικονομολογίας) όχι μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτή τη φορά το ξέσπασμα της μεγάλης

κρίσης δεν αναβλήθηκε μόνο για λίγους μήνες, όπως στις προηγούμενες περιπτώσεις, αλλά για περισσότερο από 30 χρόνια (από τα μέσα της δεκαετίας του '70 όταν εξαντλήθηκε το δυναμικό της 2^{ης} βιομηχανικής επανάστασης που οδήγησε στο μεταπολεμικό φορντιστικό-κεϊνσιανικό «οικονομικό θαύμα»). Όμως η βασική λογική είναι η ίδια. Η κρίση εμφανίζεται ως κρίση της χρηματοπιστωτικής αγοράς, οι ρίζες της όμως βρίσκονται στις αντιθέσεις της λεγόμενης πραγματικής οικονομίας, στο ιερό βασίλειο της εργασίας. (Χρησιμοποιώ εδώ την έννοια «πραγματική» οικονομία απλώς για λόγους συνεννόησης, αφού είναι όρος που χρησιμοποιείται από την αστική οικονομολογία. Εννοείται ότι δεν υπάρχει κανενός είδους «μη πραγματική» οικονομία. Αυτό που χαρακτηρίζεται ή υπονοείται ως η άλλη, η «μη πραγματική» οικονομία δεν είναι τίποτ' άλλο από μια προσομοίωση της οικονομίας, είναι μια «εικονική», μια «πλασματική» οικονομία αφού «αποτελείται» από «πλασματικό κεφάλαιο» δηλαδή από χρήμα που γεννά από μόνο του παραπάνω χρήμα, ωσάν το χρήμα να απέκτησε «την απόκρυφη ιδιότητα να παράγει χρήμα» όπως «η ιδιότητα της αχλαδιάς είναι να παράγει αχλάδια» («Το Κεφάλαιο», τρίτος τόμος, σελ. 494, 496).

Στη σημερινή συζήτηση δεν λαμβάνεται υπόψη ή ακόμη απωθείται το δομικό φόντο της κρίσης. Το πρόβλημα οφείλει να βρίσκεται στις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στο πεδίο της χρηματοπιστωτικής αγοράς, διότι ο ίδιος ο καπιταλισμός δεν επιτρέπεται βεβαίως να είναι κανένα πρόβλημα, αναγορεύεται σε φυσικό φαινόμενο που είναι αυτονόητο, δοσμένο και αιώνιο. Ο μύθος για την «υγιή πραγματική οικονομία» η οποία σύρεται στο γκρεμό από ένα υπερτροφικό χρηματοπιστωτικό εποικοδόμημα θέτει φυσικά την πραγματική οικονομική συνάφεια με το κεφάλι κάτω.

Σύμφωνα με το εννοιολογικό οπλοστάσιο των θεωριών του Μαρξ και ιδιαίτερα της θεωρίας του για τις κρίσεις, η χρηματοπιστωτική κρίση μπορεί μόνο να είναι μια μορφή εκδήλωσης ανεπαρκών πραγματικών δυνατοτήτων επένδυσης στην πραγματική οικονομία στο πεδίο της οποίας λαμβάνει χώρα η αξιοποίηση της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν είναι ένας ανεξάρτητος και αυτόνομος τομέας της οικονομίας' αποτελεί ένα συστατικό στοιχείο της διευρυμένης αναπαραγωγής του συνολικού κεφαλαίου (ή του «κεφαλαίου γενικά», με τα λόγια του Μαρξ). Εδώ ωστόσο γεννιέται μια αντίθεση η οποία οξύνεται κατά τη διαδικασία της ανάπτυξης της καπιταλιστικής οικονομίας. Η συνεχής επέκταση του πιστωτικού συστήματος αυτού καθ' εαυτού δεν είναι κάτι το νέο' συνοδεύει την ιστορική πορεία ανάπτυξης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Σ' αυτήν αντανακλάται ένας μηχανισμός ο οποίος χαρακτηρίστηκε από το Μαρξ ως η «αυξανόμενη οργανική σύνθεση του κεφαλαίου» («Το Κεφάλαιο», τρίτος τόμος). Με την αυξανόμενη επιστημονικοποίηση της παραγωγής μεγαλώνει το μερίδιο του «σταθερού κεφαλαίου» (μέσα παραγωγής δηλαδή μηχανές, τεχνολογικές μονάδες διεύθυνσης, επικοινωνίας και υποδομής κλπ.) δυσανάλογα σε σχέση με το «μεταβλητό κεφάλαιο» (μισθοί για την εργατική δύναμη που παράγει αξία). Αντίστοιχα ανεβαίνουν τα αναγκαία κόστη που πρέπει να προκαταβληθούν (ως «σταθερό κεφάλαιο») για να μπορεί γενικά να χρησιμοποιηθεί κερδοφόρα η εργατική δύναμη που είναι η μοναδική πηγή της υπεραξίας (κέρδους). Αυτά τα μόνιμα αυξανόμενα κόστη που πρέπει να καταβληθούν εκ των προτέρων, οδηγούν στην ανάγκη να «προεξοφλείται» με τη μορφή του δανείου η μελλοντική υπεραξία η οποία αναβάλλεται με αυτό τον τρόπο όλο και περισσότερο στο μέλλον' διαφορετικά δεν μπορεί να κρατείται σε κίνηση η παραγωγή υπεραξίας στο εκάστοτε επίπεδο της παραγωγικότητας.

Στην παραπέρα πορεία αυτής της διαδικασίας γεννιέται μια αυξανόμενη ένταση στην εσωτερική σχέση του δανείου και της πραγματικής παραγωγής όπου λαμβάνει χώρα η αξιοποίηση της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου. Στο παρελθόν, αυτή η αντίθεση μπορούσε να ισοσταθμίζεται μέσω μιας παράπλευρης επίπτωσης της επιστημονικοποίησης της διαδικασίας της παραγωγής δηλαδή μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας. Η άνοδος της παραγωγικότητας οδηγούσε στο φτήναιμα των τροφίμων και άλλων αναγκαίων για τη ζωή εμπορευμάτων και μειώνετο με αυτό τον τρόπο επίσης η αξία της εργατικής δύναμης με αποτέλεσμα να μειώνονται και τα κόστη για την

αναπαραγωγή της. Ο ίδιος μηχανισμός που μειώνει σχετικά το μερίδιο του «μεταβλητού κεφαλαίου» (εργατική δύναμη) στην «οργανική σύνθεση του κεφαλαίου», οδηγούσε λοιπόν, από την άλλη μεριά στο ότι η εργατική δύναμη χρειάζεται να παράγει λιγότερη αξία για τη δική της συντήρηση και διατήρηση δηλαδή για τη δική της αναπαραγωγή. Με αυτό τον τρόπο αυξάνετο το μερίδιο της υπεραξίας στο σύνολο της νεοδημιουργηθείσας αξίας, κάτι που ο Μαρξ χαρακτηρίζει ως παραγωγή της «σχετικής υπεραξίας» («Το Κεφάλαιο», πρώτος τόμος). Αυτό όμως ισχύει μόνο για κάθε ξεχωριστή, ατομική καπιταλιστικά παραγωγική εργατική δύναμη. Γι' αυτό, προϋπόθεση για ένα ισοσταθμιζόμενο αποτέλεσμα από την άποψη της κοινωνικής αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου, είναι ότι το πραγματικό συνολικό κεφάλαιο (το «κεφάλαιο γενικά») πρέπει να επεκτείνεται μόνιμα και με αυτό να αυξάνεται απόλυτα ο αριθμός των καπιταλιστικά παραγωγικά χρησιμοποιούμενων εργατικών δυνάμεων - παρόλο το μειωνόμενο σχετικό μερίδιο του «μεταβλητού κεφαλαίου» στην οργανική σύνθεση ενός ορισμένου ατομικού, ξεχωριστού προκαταβλημένου χρηματικού κεφαλαίου. Με άλλα λόγια: η ισοστάμιση μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη συνεχή διεύρυνση της αγοράς - άρα και της παραγωγής - πάνω στο επίπεδο του συνολικού κεφαλαίου (του «κεφαλαίου γενικά») και στο εκάστοτε επίπεδο της παραγωγικότητας. Μόνο κάτω από αυτή την προϋπόθεση μπορεί επίσης, η όλο και περισσότερο στο μέλλον αναβαλλόμενη προεξόφληση μελλοντικής παραγωγής υπεραξίας με τη συμβολή του συνεχώς επεκτεινόμενου δανείου, να ισοσταθμίζεται τουλάχιστον τόσο όσο χρειάζεται για να μη σπάζει, να μη διαλύεται ολοκληρωτικά η σχέση ανάμεσα στο δάνειο και της πραγματικής αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου, δηλαδή της παραγωγής υπεραξίας, αντίστοιχα κέρδους. Όσο καιρό αυτή η σχέση λειτουργεί στον άλφα ή βήτα βαθμό, η αντίθεση αυτή εκδηλώνεται μόνο σχετικά δηλαδή ως αυτό που χαρακτηρίζει ο Μαρξ ως νόμο της «τάσης πτώσης των κοινωνικών ποσοστών του κέρδους» («Το Κεφάλαιο», τρίτος τόμος).

Το ποσοστό του μέσου όρου του κέρδους αναφέρεται και αφορά σε ένα χρηματικό κεφάλαιο οποιουδήποτε μεγέθους. Αυτό το ποσοστό πέφτει εξαιτίας του αυξανόμενου μεριδίου των προκαταβλημένων κόστων του «σταθερού κεφαλαίου» το οποίο δεν παράγει καμιά νέα αξία αλλά μεταφέρει μόνο την ήδη παραχθείσα αξία που είναι ενσωματωμένη σ' αυτό. Αν όμως η κοινωνική συνολική μάζα του προκαταβλημένου χρηματικού κεφαλαίου (του «κεφαλαίου γενικά») που χρησιμοποιείται για την παραγωγή αξίας αυξάνεται σε ικανοποιητικό βαθμό, μπορεί, παρά τη πτώση του ποσοστού του κέρδους ανά προκαταβληθέν χρηματικό κεφάλαιο μιας ατομικής επιχείρησης, ταυτόχρονα να συνεχίζει να αυξάνεται η απόλυτη πραγματική μάζα της υπεραξίας και με αυτό η απόλυτη μάζα του κέρδους του συνολικού κεφαλαίου (του «κεφαλαίου γενικά»).

Όπως ήδη αναφέραμε ο Μαρξ ανέλυσε αυτές τις συνάφειες στον πρώτο τόμο (παραγωγή της σχετικής υπεραξίας) και στον τρίτο τόμο (τάση πτώσης του ποσοστού του κέρδους) του «Κεφαλαίου», όπου όμως παραμένει ανοιχτή η ιστορική κατάληξη και τούτο επειδή αυτή η «τάση πτώσης του ποσοστού του κέρδους» (σχετική πτώση) μπορεί να διαρκέσει «μέχρι να σβήσει ο ήλιος» όπως χαρακτηριστικά λέει η Rosa Luxemburg. Η συνεχής όμως άνοδος της παραγωγικότητας που προκαλεί - αναγκαστικά - ο ανταγωνισμός θα πρέπει τελικά να οδηγήσει στην απόλυτη μείωση του αριθμού των εργατικών δυνάμεων που παράγουν αξία («παραγωγική εργασία») και με αυτό σε ένα απόλυτο ιστορικό όριο της αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου. Αυτό το ξεκαθαρίζει ο Μαρξ στα "Grundrisse" [σελ. 601-602 (σ. 538-539 Ελληνική Έκδοση)] όπου λέει:

«Στο μέτρο που αναπτύσσεται η μεγάλη βιομηχανία, η δημιουργία του πραγματικού πλούτου ολοένα λιγότερο εξαρτιέται από το χρόνο εργασίας..., ολοένα περισσότερο από τη δύναμη των υλικών παραγόντων που κινητοποιούνται στη διάρκεια του εργάσιμου χρόνου και η δύναμη αυτή...εξαρτιέται από τη γενική κατάσταση της επιστήμης και την πρόοδο της τεχνολογίας...Η εργασία δεν εμφανίζεται πια τόσο πολύ σαν ενταγμένη στην παραγωγική διαδικασία, όσο αντίθετα ο άνθρωπος συμπεριφέρεται ο ίδιος σαν επόπτης και ρυθμιστής της παραγωγικής διαδικασίας...Ο

εργάτης προβάλλει δίπλα στην παραγωγική διαδικασία αντί να αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα της... Από τη στιγμή που η εργασία στην άμεση μορφή παύει να αποτελεί τη μεγάλη πηγή του πλούτου, παύει - αναγκαστικά - ο χρόνος εργασίας να είναι το μέτρο του πλούτου και άρα η ανταλλακτική αξία μέτρο της αξίας χρήσης... Έτσι καταρρέει η παραγωγή που βασίζεται στην ανταλλακτική αξία».

Το κεφάλαιο οδηγείται στην αυτοκατάρρευση του εξαιτίας της ανάπτυξης, του ξεδιπλώματος των δικών του νόμων, των δικών του αντιθέσεων και όχι ένεκα κάποιας εξωτερικής προς τον εαυτό του αιτίας. Με αυτή την έννοια πρέπει να κατανοήσουμε και την αναφορά του Μαρξ στον τρίτο τόμο του Κεφαλαίου (σελ. 316) ότι:

«Το αληθινό όριο του κεφαλαίου είναι το ίδιο το κεφάλαιο».

Η φορντιστική - κεϊνσιανική εποχή μετά τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο χαρακτηρίζετο από την επιτυχή σύζευξη της σχετικής υπεραξίας με την ταυτόχρονη επέκταση του πραγματικού συνολικού κεφαλαίου (του «κεφαλαίου γενικά»). Το μόνιμο προβάδισμα του δανείου φαινόταν να αντιμετωπίζεται με επιτυχία, μια και η πραγματική παραγωγή υπεραξίας συνέχιζε να αυξάνεται σε ικανοποιητικό βαθμό. Ακόμη και τμήματα της αριστεράς αντιμετώπιζαν με σκεπτικισμό ή ακόμη και ως μη ισχύουσα την μαρξική θεωρία για τις κρίσεις που καταλήγει στο λογικό συμπέρασμα ότι υπάρχει ένα ιστορικό απόλυτο εσωτερικό όριο της αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου. Όμως, με την 3^η βιομηχανική επανάσταση που βασίζεται στην μικροηλεκτρονική και την πληροφορική, η αντίθεση ανάμεσα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και της πραγματικής παραγωγής υπεραξίας φθάνει στο σημείο κορύφωσης της και αποκτά μια νέα ποιότητα. Η επέκταση του πραγματικού συνολικού κεφαλαίου (του «κεφαλαίου γενικά») βρίσκεται αντιμετώπιη με το ιστορικό όριο της, ενώ ταυτόχρονα λειώνει, γίνεται περιττή («πλεονάζουσα») - ένεκα της νέας ποιότητας της επιστημονικοποίησης, δηλαδή της παραγωγικότητας - σε ένα πρωτοφανές μέγεθος η παραγωγική εργασία που είναι η μόνη που παράγει αξία. Η αύξηση της σχετικής υπεραξίας ανά ατομική εργατική δύναμη χάνει το χαρακτήρα της ενός ιστορικού μηχανισμού ισοστάθμισης, αφού έχει πια το μέγεθος μιας ομοιοπαθητικής δόσης μέσα στα εμπορεύματα. Έτσι, η απλώς σχετική τάση πτώσης του ποσοστού της υπεραξίας, αντίστοιχα του κέρδους ανά χρησιμοποιούμενο χρηματικό κεφάλαιο, μετατρέπεται σε μια απόλυτη πτώση της πραγματικής κοινωνικής μάζας της υπεραξίας, αντίστοιχα της μάζας του κέρδους. Η σχέση ανάμεσα στην προπορευόμενη προεξόφληση μελλοντικής παραγωγής υπεραξίας με τη μορφή του δανείου, από τη μια μεριά και της πραγματικής παραγωγής υπεραξίας από την άλλη μεριά, σπάζει, διαλύεται ανεπίστρεπτα. Ότι εμφανίζεται ως καταστροφική χρηματοπιστωτική κρίση είναι μόνο η εμπειρική, χειροπιαστή εκδήλωση αυτής της ώριμης πλέον αντίθεσης που βρίσκεται στο εμπειρικά μη αντιληπτό επίπεδο των πραγματικών σχέσεων της αξίας. Είναι η εμπειρική, χειροπιαστή εκδήλωση της απόλυτης όξυνσης της αυτοαντίθεσης του κεφαλαίου όπως την διατυπώνει ο Μαρξ στα "Grundrisse" [σελ. 601 (σ. 539 Ελληνική Έκδοση)] :

«Το κεφάλαιο είναι η κινούμενη αντίθεση: προσπαθεί να περιορίσει το χρόνο εργασίας στο ελάχιστο [μέσω της επιστημονικοποίησης της διαδικασίας της παραγωγής δηλαδή της αύξησης της παραγωγικότητας], ενώ από την άλλη μεριά τοποθετεί το χρόνο εργασίας σαν μοναδικό μέτρο και πηγή του πλούτου».

Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με μια «δομική ρήξη» ανώτερης τάξης. Μέχρι τώρα, όταν μιλούσαν για μια «δομική ρήξη» του κεφαλαίου, π.χ. στα πλαίσια της «θεωρίας των μακρών κυμάτων» (του Kontradief), ήταν πάντοτε από την άποψη ενός «περάσματος» σε ένα νέο «μοντέλο της συσσώρευσης». Η κρίση όφειλε να έχει απλά και μόνο τη λειτουργία μιας «διόρθωσης» με σκοπό να ανοίξει το δρόμο για την επόμενη ιστορική ώση της αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου πάνω σε νέα τεχνολογική βάση, δηλαδή πάνω στο νέο επίπεδο της παραγωγικότητας· ακριβώς στο πνεύμα της περίφημης έννοιας του οικονομολόγου Joseph Schumpeter της ικανότητας του κεφαλαίου για «δημιουργική καταστροφή». Όμως το τέλος της φορντιστικής - κεϊνσιανικής

εποχής, περί τα μέσα της δεκαετίας του '70, δεν οδήγησε σε καμιά «δημιουργική» δομική ρήξη στο πνεύμα ενός νέου «μοντέλου συσώρευσης». Με το τέλος του φορντιστικού μπουμ, και την ραγδαία αναπτυσσόμενη παραγωγικότητα που προκάλεσε η μικροηλεκτρονική επανάσταση, έγινε πια αδύνατη μια αυτοσυντηρούμενη ώση ανάπτυξης που να βασίζεται πάνω στο πραγματικό ξόδεμα παραγωγικής εργασίας (δηλαδή πάνω σε πραγματικά κέρδη και πραγματικούς μισθούς) και άρα πραγματικής συσώρευσης του κεφαλαίου. Αυτή η κατάσταση εκδηλώθηκε στην οικονομική επιφάνεια με τη μορφή του, πολυσυζητημένου τότε, φαινομένου του «στασιμοπληθωρισμού». Όλες μαζί οι οικονομίες του δυτικού κόσμου παρουσίαζαν, τέλος της δεκαετίας του '70, χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και ταυτόχρονα πολύ υψηλό πληθωρισμό. Το αχαλίνωτο της δημιουργίας «πλασματικού κεφαλαίου» ήταν η αντίδραση σε αυτή τη μοιραία κατάσταση και ταυτόχρονα η προσωρινή έξοδος από το αδιέξοδο. Η δημιουργία αξιών - χρήματος - κεφαλαίου που δεν αντιπροσώπευαν πλέον καμιά πραγματική αξιοποίηση, έγινε η νέα «βασική βιομηχανία» του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Με αυτό τον τρόπο το καπιταλιστικό σύστημα εξαρτάτο κυριολεκτικά και ουσιαστικά από το μηχανισμό της σώρευσης χρεών και τίτλων. Μόνο με αυτό το φούσκωμα του κερδοσκοπικού χρηματοπιστωτικού εποικοδομήματος άνοιξαν νέα περιθώρια ανάπτυξης στο λεγόμενο πραγματικό κεφάλαιο που χωρίς αυτό δεν θα μπορούσε πλέον με δικές του δυνάμεις.

Έτσι το πολυδιαφημιζόμενο πέρασμα στον λεγόμενο «μεταφορντισμό» ήταν απλά ένας κούφιος ισχυρισμός. Ο «μεταφορντισμός» δεν ήταν τίποτ' άλλο από το πέρασμα σε μια ιστορικά σύντομη εποχή της διαβόητης «οικονομίας των χρηματοπιστωτικών φούσκων» κατά τη διάρκεια της οποίας το χρηματοπιστωτικό σύστημα φούσκωσε με ιστορικά πρωτοφανή τρόπο πολύ πέραν του μεγέθους που «επέτρεπε» αντικειμενικά η συρρικνούμενη, η φθίνουσα πραγματική παραγωγή υπεραξίας. Ωστόσο στο θετικιστικό τρόπο σκέψης, ο οποίος λαμβάνει υπόψη μόνο «γεγονότα» χωρίς συνάφεια, γεννήθηκε η ψευδαίσθηση ενός πραγματικού νέου «μοντέλου συσώρευσης», μιας νέας εποχής άνθισης που θα διαρκούσε μέχρι βαθιά στον 21^ο αιώνα. Στην πραγματικότητα ο «μεταφορντισμός» συνίστατο σε τούτο: πρώτον, στο γεγονός ότι μεταφέρθηκε και ανατέθηκε η βιομηχανική παραγωγή υπεραξίας στην περιφέρεια ("out sourcing") στις λεγόμενες αναδυόμενες χώρες και πήρε τελικά τη μορφή του υποτιθέμενου «ασιατικού οικονομικού θαύματος». Όμως το αφετηριακό σημείο και η κινητήρια δύναμη αυτού του «οικονομικού θαύματος» δεν ήταν το χρηματικό εισόδημα από πραγματική δημιουργία αξίας (πραγματικά κέρδη και πραγματικοί μισθοί), αλλά το «πλασματικό κεφάλαιο» των χωρίς εργασιακή ουσία χρηματοπιστωτικών φούσκων αφού αποσυνδέθηκαν εδώ και καιρό από το παραγωγικό ξόδεμα ανθρώπινης εργατικής δύναμης. Με αυτό τον τρόπο ξεκίνησε μια παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη που βασίζετο πάνω στα ελλείμματα. Έτσι, η σημερινή αξίωση να κλείσει αυτό το «καζίνο» (έλεγχος, ρυθμίσεις κλπ. των χρηματοπιστωτικών αγορών) θα είχε σαν επακόλουθο - εκ των πραγμάτων - το κλείσιμο του μεγαλύτερου μέρους των επιχειρήσεων της πραγματικής οικονομίας παγκόσμια, πράγμα που ζούμε σήμερα. Δεύτερον, ο «μεταφορντισμός» έπρεπε να δημιουργήσει στα καπιταλιστικά κέντρα, στις πυρηνικές χώρες του κεφαλαίου μια λεγόμενη «κοινωνία των υπηρεσιών», η οποία φαντάζετο τον εαυτό της σαν ένα ανεξάρτητο και αυτοδύναμο νέο πεδίο αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου. Στην πραγματικότητα επρόκειτο, στην πλειονότητα τους, για καπιταλιστικά μη παραγωγικούς τομείς οι οποίοι επίσης δεν είχαν το αφετηριακό τους σημείο και την τροφή τους στην πραγματική δημιουργία αξίας και τα παραγόμενα από αυτήν εισοδήματα (κέρδη και μισθοί), αλλά στο φούσκωμα του «πλασματικού κεφαλαίου» και της σκέτης προσομοίωσης του προτσές αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου. Γι' αυτό, το υποτιθέμενο πέρασμα στην «κοινωνία των υπηρεσιών» δεν τελέστηκε στη μορφή μιας πραγματικής επέκτασης κρατικών υποδομών π.χ. στο σύστημα υγείας, στο εκπαιδευτικό σύστημα κλπ. - κάτι που απότυχε ήδη στη δεκαετία του '70 - αλλά στη μορφή μιας επισφάλειας της εργασίας στις υπηρεσίες, του φτηνού μισθού, της υποαπασχόλησης και στις μορφές της «φαινομενικής αυτοεργοδότησης», η οποία σήμερα βρίσκεται και αυτή σε πτώση. Αποδείχεται λοιπόν ότι εδώ δεν πρόκειται για ένα νέο μοντέλο («μεταφορντισμός», ή «αγγλοσαξωνικό μοντέλο» ή «ευρωπαϊκό μοντέλο») το οποίο θα μπορούσε να αντικατασταθεί από ένα άλλο πάνω στην ίδια βάση,

αλλά για την ίδια τη λογική της αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου, ανεξάρτητα από τον όποιο τρόπο ρύθμισης ή όποια «οικονομική πολιτική».

Εδώ είναι αναγκαία μια παρατήρηση σε σχέση με τη θεωρητική εξέλιξη μέρους της αριστεράς. Η κοινωνική κριτική αυτής της αριστεράς προσαρμόστηκε προς τον προσομοιωτικό καπιταλισμό της κρίσης. Άρχισε, χωρίς δεύτερη σκέψη, να μιλά τώρα για μια πραγματική οικονομική ανάπτυξη φορέας της οποίας είναι ο χρηματοπιστωτικός τομέας. Οι βασικές κατηγορίες της μαρξικής κριτικής της πολιτικής οικονομίας (αφηρημένη εργασία, αξία, εμπόρευμα, χρήμα, κεφάλαιο κλπ) κατανοήθηκαν θετικιστικά δηλαδή ως θετικές και αιώνιες κατηγορίες ή αγνοήθηκαν εντελώς. Και το ζήτημα του δυναμικού της κρίσης ανήχθει μόνο πάνω στη «λειτουργία» της «διόρθωσης», και αφού (παρ)ερμηνεύτηκε υποκειμενικά, διαλύθηκε σε σκέτες «πολιτικές και οικονομικές βουλευτικές σχέσεις». Έτσι, στο βαθμό που γίνεται παραδεχτό ότι υπάρχουν κρίσεις, αυτές κατανοούνται μόνο σαν ένα «πολιτικο-οικονομικά ηθελημένο» αποτέλεσμα της δράσης των κεφαλαιοκρατικών και των παρατάξεων τους. Αυτή η αριστερά θεωρεί - όπως και οι αστοί οικονομολόγοι και πολιτικοί - ότι η κρίση είναι το άμεσο επακόλουθο της κακοδιαχείρισης, της ασυδοσίας, της απληστίας μιας χούφτας τραπεζιτών και κερδοσκόπων οι οποίοι, τροφοδοτούμενοι με το φτηνό χρήμα της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ και υποστηριζόμενοι από ανήθικους πολιτικούς, οδήγησαν την παγκόσμια οικονομία στο γκρεμό. Ενοχοποιείται ο «νεοφιλελευθερισμός», το «αγγλοσαξωνικό μοντέλο» - που είναι απλώς μορφές έκφρασης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής - και όχι ο ίδιος ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής ως τέτοιος.

Ακόμη μια παρατήρηση. Η μαρξική θεωρία αναδειχνει και αποδείχνει ότι το πραγματικό όριο της αξιοποίησης της αξίας - του χρήματος - του κεφαλαίου είναι αυστηρά αντικειμενικό και ορθώνεται «πίσω από την πλάτη» των δρώντων προσώπων, των «προσωπιδων χαρακτήρα, των προσωποποιήσεων οικονομικών σχέσεων». («Το Κεφάλαιο», πρώτος τόμος, σελ. 99, 161). Η αιτία δεν είναι η «απληστία» των κάθε λογής κερδοσκόπων αλλά η ανικανότητα του κεφαλαίου να κινητοποιήσει, κάτω από τις συνθήκες της 3^{ης} βιομηχανικής επανάστασης, σε ικανοποιητικό μέγεθος, ανθρώπινη παραγωγική εργασία που είναι η ουσία της πραγματικής δημιουργίας αξίας -χρήματος - κεφαλαίου. Αντίθετα, η κοινωνική χειραφέτηση από την καπιταλιστική λογική δεν μπορεί κατ' ουδένα τρόπο να είναι «αντικειμενική», αλλά προϋποθέτει τη ριζοσπαστική κριτική των καπιταλιστικών βασικών κατηγοριών, οι οποίες «εσωτερικεύτηκαν» από τους ανθρώπους - συμπεριλαμβανομένων και μεγάλων τμημάτων της αριστεράς - και θεωρούνται δεδομένες, αυτονόητες και αιώνιες. Μόνο έτσι θα δημιουργηθεί μια «θεόρατη συνείδηση» - όπως την χαρακτηρίζει ο Μαρξ στα "Grundrisse" - που συνιστά την υποκειμενική προϋπόθεση για την υπέρβαση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής και ζωής, και για την οικοδόμηση μιας κοινωνίας «ανώτερης μορφής» («Το Κεφάλαιο», τρίτος τόμος) οι αντικειμενικές και υλικές προϋποθέσεις της οποίας υπάρχουν εδώ και καιρό.

Γενάρης 2009

—

Σημειώσεις

1. Όλα τα αποσπάσματα και οι αναφορές από τους τρεις τόμους του *Κεφαλαίου* και τις *Θεωρίες για την Υπεραξία* είναι από τις σχετικές εκδόσεις της Σύγχρονης Εποχής. Τα αποσπάσματα και οι αναφορές από τα *Grundrisse* είναι από την Γερμανική Έκδοση των Απάντων των Μαρξ-Ένγκελς, τόμος 42. (Dietz Verlag Berlin, 1983). Στα σχετικά αποσπάσματα σημειώνονται στην παρένθεση όπου έγινε κατορθωτό, οι αντίστοιχες σελίδες της Ελληνικής Έκδοσης των *Grundrisse* του Στοχαστή.
2. Όλα τα κείμενα αντλούν ιδέες από το έργο της Γερμανικής Θεωρητικής Σχολής της Κριτικής της Αξίας (*Wertkritik*) όπως έχει δημοσιευτεί στα περιοδικά *Krisis* και *Exit!* και στα βιβλία των Robert Kurz, Norbert Trenkle, Ernst Lohoff και άλλων. Στις περιπτώσεις που γίνεται ελεύθερη

μετάφραση άρθρων αυτό δηλώνεται από την αναφορά στον τίτλο «*σύμφωνα με τον Robert Kurz*».

Χρειάζεται Αγγλική Μετάφραση, Χρειάζεται Τούρκικη Μετάφραση, Με τον Μαρξ Πέραν του Μαρξ (Ιστοσελίδα), Ηλεκτρονικά Άρθρα, Δεκαετία 2010-2019, 2016, Απροσδιόριστη Τοποθεσία

From:

<https://www.movementsarchive.org/> - Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο
Cyprus Movements Archive
Kıbrıs Sosyal Hareket Arşivi

Permanent link:

<https://www.movementsarchive.org/doku.php?id=el:digital:metonmarx:marx1>

Last update: **2025/09/18 10:30**

